

Гуцуляк Г. Гуцуляк Ю., Височанська М., Сахарнацька Л.

**Рекомендації
щодо використання земельних ресурсів з
метою збереження довкілля об'єднаних
територіальних громад Карпатського регіону**

(НАУКОВЕ ВИДАННЯ)

Київ 2022

Рецензенти:

Дребот О.І. – доктор економічних наук, професор, академік НААН директор Інституту агроекології і природокористування НААН.

Мельник П.П. – доктор економічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу відділу інституціонального забезпечення природокористування Інституту агроекології і природокористування НААН.

Рекомендовано до друку вченою радою Прикарпатської державної сільськогосподарської дослідної станції Інституту сільського господарства Карпатського регіону (протокол №2 від 23 червня 2022 р.)

Гуцуляк Г., Гуцуляк Ю., Височанська М., Сахарнацька Л.

Рекомендації щодо використання земельних ресурсів з метою збереження довкілля об'єднаних територіальних громад Карпатського регіону” – К.: ДІА, 2022. – 20 с.

В рекомендаціях авторами обґрунтовано основні напрями комплексних заходів з метою забезпечення збалансованого розвитку агроландшафтно-екологічного землекористування в ОТГ на основі оптимізації природно-ресурсного потенціалу, що в перспективі значно забезпечить скорочення викидів парникових газів.

Рекомендації призначені для працівників сільськогосподарських та землевпорядних органів, місцевим керівникам територіальних громад, наукових установ, землевпорядних підприємств, викладачів та студентів землевпорядних факультетів аграрних вузів.

@ Гуцуляк Г., Гуцуляк Ю.,
Височанська М., Сахарнацька Л.
@ Інститут агроекології і
природокористування, 2022

Вступ

Проблема еколого-економічного забезпечення збалансованого аграрного виробництва і природокористування, зумовлена інтенсивним розвитком техніки, глобальні зміни клімату та всезростаючими негативними наслідками господарської діяльності людини, які призвели до порушення екологічної рівноваги в багатьох регіонах. Для уникнення загрози виснаження природних ресурсів необхідна розробка науково-організаційних засад створення системи моніторингу земель щодо забезпечення збалансованого аграрного виробництва і природокористування. Лише регіональне землекористування в сучасних умовах може забезпечити комплексне та невиснажливе освоєння ресурсів, що дасть змогу уникнути як локальних, так і світових екологічних катаклізмів, гармонізувати відносини людини і природи. Тому, проведення в країні адміністративно-територіальної реформи та реформи децентралізації, що супроводжується укрупненням територіальних громад та підвищенням їх ролі у вирішенні питань місцевого розвитку, вимагає формування якісно нового погляду на територіальні громади базового рівня яка має викоринити всі негативні наслідки господарської діяльності людини на землі.

Все більшої актуальності набувають антропогенні глобальні зміни клімату які є наслідком явища парникового ефекту, спричиненого газами в атмосфері Землі. Культурний вплив людини на природне середовище, через методи управління, повинен здійснюватися шляхом переходу на принципи збалансованого розвитку природокористування і зокрема землекористування, вчасного запровадження науково обґрунтованої системи землеохоронних заходів, які орієнтовано не лише на відновлення і збереження агроґрунтового потенціалу, але і на збалансований розвиток агроландшафту в цілому. Тому, необхідно проводити заліснення або залуження еродованих земель, поліпшення видового складу розладнаних лісів, сіножатей і пасовищ, ведення правильного обробітку ґрунтів та їх меліорації і т. д.

Метрологічні аспекти ефективної системи управління земельними ресурсами ґрунтуються на детальному врахуванні форм, способів і методів

організації управлінських дій та отримання інформації, спрямованої на обґрунтування та проведення землепорядкування, державного контролю, моніторингу земель.

Таким чином, підтримуючи Європейський Зелений Курс необхідно мати інформаційну базу даних про стан забруднення довкілля, щоб забезпечити максимальну різноманітність і диференціацію, тобто мозаїчність його структурних одиниць.

Інформаційна база даних про стан природних ресурсів може забезпечити створення системи моніторингу земель.

Використання земельних ресурсів з метою збереження довкілля в об'єднаних територіальних громадах Карпатського регіону.

Еколого-економічна проблема, особливо глобальні зміни клімату, є однією з найважливіших світових проблем. Йдеться про забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства та збереження безпечних для здоров'я людини природно-екологічних умов. Тому об'єктивно виникає потреба в здійсненні широкомасштабних заходів щодо ефективного розв'язання еколого-економічної проблеми на всіх рівнях управління – національному, регіональному і локальному. Глобальна за своєю суттю, ця проблема повинна розв'язуватися тепер кожною державою з урахуванням природно-екологічних, виробничих, техніко-технологічних та соціально-економічних її особливостей як загалом, так і окремих регіонів.

Значне загострення екологічних, економічних та соціальних проблем безпеки через глобальні зміни клімату, потепління, що загрожує функціонуванню суспільства, у другій половині XX ст. викликало необхідність пошуку принципово нових моделей майбутнього цивілізованого розвитку.

Глобальне потепління (англ. *Global warming*) – збільшуване поступове підвищення температури поверхні Землі та океану. Глобальне потепління пов'язується з парниковим ефектом і призводить до зміни клімату у планетарних масштабах. Для дослідження причин і наслідків глобального потепління клімату керівники Програми ООН з навколишнього середовища (United Nations Environmental Program – UNEP) та Всесвітньої метеорологічної організації (World Meteorological Organization – WMO) створили Міжурядову панель зі зміни клімату (The Intergovernmental Panel on Climate Change – IPCC) та організували Міжнародну групу експертів зі зміни клімату (МГЕЗК). Дослідження причин змін клімату в різних природно-географічних зонах проводив колектив зі 130 досвідчених метеорологів, а екологічні наслідки аналізували понад 400 вчених. За ці дослідження науковці МГЕЗК у 2007 р. одержали Нобелівську премію миру. До ООН було подано наукову доповідь

МГЕЗК “Зміна клімату – 2007”, в якій зроблено висновок, що зміна клімату і глобальне потепління – неспростовна реальність: зростання становить за останні сто років 0,74 – 0,18°C. 9 серпня 2021 року МГЕЗК оприлюднила шостий звіт – про кліматичні зміни за станом на 2021 рік і майбутні ризики для людства на найближче сторіччя.

Наукова думка, висловлена Міждержавною групою експертів зі зміни клімату (МГЕЗК) ООН, і безпосередньо підтримана національними академіями наук країн “Великої сімки”, полягає в тому, що середня температура на Землі піднялася на 0,7°C від часів початку промислової революції (з другої половини XVIII століття), і що “велика частка потепління, яке спостерігалось в останні 50 років, викликана діяльністю людини” в першу чергу викидом газів, котрі викликають парниковий ефект, таких як вуглекислий газ (CO₂) і метан (CH₄). Парниковий ефект – процес, за якого поглинання і випромінювання інфрачервоних променів газами викликає нагрівання нижніх шарів атмосфери та поверхні планети. Вперше ідея парникового ефекту була запропонована Жозефом Фур'є 1824 року, підтверджена експериментально 1860 року Джоном Тіндалем, а вперше кількісно досліджена Сванте Арреніусом в 1896 р. Протягом 1930-1960-х рр. проводились глибокі дослідження Гаєм Стюартом Каллендарем. Оцінки, отримані по кліматичних моделях, на які посилається МГЕЗК, кажуть, що в XXI столітті середня температура поверхні Землі може підвищитися на величину від 1,1 до 6,4°C. В окремих регіонах температура може небагато знизитися.

В Постанові загальних зборів Національної академії аграрних наук України 16 грудня 2021 р. (Проект) відзначається, що “Останні 20 років NASA, ООН, різні екологічні організації фіксують стійку тенденцію до зростання середньорічної температури. Антропогенні глобальні зміни клімату є наслідком явища парникового ефекту, спричиненого газами в атмосфері Землі. Ще у 1992 році під час міжнародного Саміту Землі у Ріо-де-Жанейро 154 країни визнали існування антропогенних змін клімату та прийняли рішення об'єднати зусилля для обмеження глобального потепління. Такий стратегічний напрям розвитку

підтверджено і резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1, на виконання якої Указом Президента України від 30 вересня 2019 року №722/2019 “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року” одним з пріоритетних завдань задекларовано вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками. Європейський Зелений Курс (ЄЗК) 2030 (European Green Deal 2030), до якого долучилась і Україна, є дорожньою картою заходів, які перетворюють Євросоюз на ефективну, стійку та конкурентоспроможну економіку, а до 2050 року Європу – на перший у світі кліматично нейтральний континент. Запропоновано заходи з декарбонізації до 2030 року. Серед ключових напрямів ЄЗК: реформа Спільної сільськогосподарської політики ЄС (CAP), стратегії ЄС зі зменшення забруднення довкілля, біорозмаїття, “Від лану до столу”. Зазначені стратегії були підтверджені на цьогорічній 26-й конференції Організації Об'єднаних Націй щодо змін клімату”.

Таким чином, за існуючих тенденцій щодо змін клімату необхідно у демографічному і соціально-економічному розвитку практично всіх країн можливості земної біосфери використовувати всі доступні заходи для збереження екологічної рівноваги, забезпечувати життєвими ресурсами та соціально-економічний розвиток в цілому.

Соціально-економічний розвиток можливий за умови такого функціонування її господарського комплексу, коли одночасно забезпечуються: по-перше, задоволення зростаючих матеріальних і духовних потреб, а також підвищення життєвого рівня населення; по-друге, раціональне й екологобезпечне господарювання та високоефективне використання природних ресурсів; і, по-третє, підтримання сприятливих з погляду інтересів здоров'я людини природно-екологічних умов життєдіяльності та збереження, відтворення й примноження якості навколишнього середовища і природно-ресурсного потенціалу матеріального виробництва. Іншими словами, під збалансованим розвитком слід розуміти, насамперед, соціально-економічне зростання, яке забезпечує ефективне розв'язання найважливіших проблем

суспільства забезпечувати життєвими ресурсами без виснаження, деградації та забруднення навколишнього природного середовища, без нанесення непоправної шкоди природі – першооснові існування людства, його здоровому фізичному і духовному розвитку, з обов'язковим урахуванням потреб та інтересів майбутніх поколінь.

В ухваленому Конференцією ООН з питань навколишнього середовища та розвитку “Порядку денному на XXI століття” зазначається, що, оскільки причини дуже багатьох ресурсо-екологічних, соціальних й економічних проблем та їх розв'язання залежать від характеру місцевих умов, участь і співробітництво місцевих органів управління, особливо в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ), слід віднести до вирішальних чинників у досягненні поставлених у ньому цілей. Адже саме регіональні, місцеві органи, ОТГ створюють економічну, соціальну й екологічну інфраструктуру, управляють нею, підтримують її, визначають у регіонах політику і норми в галузі охорони навколишнього середовища та використання природно-ресурсного потенціалу (ПРП), подають допомогу в реалізації національних, регіональних і місцевих ресурсо-екологічних пріоритетів.

Таким чином, найважливіша передумова переведення ОТГ на модель збалансованого розвитку полягає у тому, щоб інтереси соціального прогресу, екології та економіки були всебічно зрівноваженими, збалансованими й оптимізованими за максимально можливою кількістю демографічних, соціальних, екологічних, економічних, виробничих і техніко-технологічних параметрів, показників тощо. Інакше рано чи пізно будь-яка з підсистем загальної біосоціоекономічної системи почне деградувати й занепадати.

Необхідно відмітити, що питання охорони навколишнього середовища і розвитку розглядалося на конференції ООН яка визначила, що основою вирішення гострих соціально-економічних та екологічних проблем є перехід до моделі сталого розвитку. Сталий розвиток України, як і окремих її регіонів, нерозривно пов'язаний з формуванням у нашій державі ефективної та екологобезпечної ринкової економіки, радикальною структурною й техніко-

технологічною перебудовою суспільного виробництва на основі прискорення темпів науково-технічного прогресу, зокрема в напрямі всебічної екологізації не лише базових галузей економіки, а й усіх сфер людської діяльності.

Звідси найважливішими національними та регіональними пріоритетами сталого розвитку України слід вважати:

1. Ефективне та екологобезпечне функціонування економіки, що дасть можливість досягти кращої якості життя населення, цілеспрямовано і належним чином вирішувати соціальні та екологічні проблеми розвитку суспільства.

2. Рациональне використання, збереження і відтворення природних ресурсів, всебічна охорона навколишнього природного середовища, як найголовніших передумов забезпечення ресурсо-екологічної безпеки життєдіяльності нинішнього та майбутніх поколінь, підтримання в біосфері екологічної рівноваги, а відтак – і чистого та сприятливого довкілля з точки зору інтересів здоров'я людини.

3. Стабілізація демографічної ситуації й чисельності населення і встановлення в суспільстві принципів соціальної справедливості, тобто створення системи правових гарантій і ефективної демографічної політики з метою досягнення високого рівня матеріального, соціального й екологічного благополуччя кожної сім'ї.

4. Розширення масштабів міжнародного співробітництва у сфері ефективного вирішення екологічних проблем і завдань сталого розвитку та підвищення його результативності й ефективності, застосування в національній економіці найновіших світових досягнень науково-технологічного та соціально-екологічного прогресу.

Необхідність якнайшвидшого подолання гострої екологічної кризи, всебічного оздоровлення навколишнього середовища, усунення причин екологічних катастроф тощо вимагає, по-перше, організації раціонального й високоефективного використання природних ресурсів, економного їх витрачання в усіх галузях і сферах економіки. Від того, наскільки раціонально та дбайливо використовуються природні ресурси, значною мірою залежить

ефективність суспільного виробництва загалом, темпи економічного зростання і підвищення життєвого рівня народу, а також обсяги нагромаджень для вирішення чергових соціально-економічних та екологічних проблем; по-друге, широкомасштабної реконструкції та модернізації всієї матеріально-технічної бази суспільного виробництва з урахуванням екологічних вимог, факторів, критеріїв, стандартів та обмежень. Все це має здійснюватися на основі впровадження екологобезпечних технологій, безвідходних або маловідходних замкнутих виробничих циклів, які дають можливість комплексно використовувати мінерально-сировинні ресурси та звести до мінімуму викиди забруднюючих речовин у довкілля або й повністю утилізувати їх.

Невідкладність вирішення гострих екологічних проблем потребує радикального повороту в напрямках науково-технічного прогресу. Зусилля науки і техніки слід зосередити тепер на розробленні не лише нових поколінь очисних споруд, методів очищення шкідливих викидів і стоків (хоча й це питання нині не знімається з порядку денного), а насамперед на екологізації технологічних процесів, на запровадженні природонеруйнівних, природонеабруднюючих, ресурсозберігаючих та екологобезпечних видів техніки і технології, способів організації виробництва, форм господарювання тощо. Природоохоронні, екологобезпечні й ресурсозберігаючі напрями науково-технічного прогресу повинні бути пріоритетними в усіх галузях і сферах економіки. Водночас має бути проведена радикальна перебудова природокористування та природоохоронних заходів на регульованих ринкових засадах.

Можливості реалізації комплексу заходів з подолання екологічної кризи та оздоровлення навколишнього природного середовища як на національному, так і на регіональному рівнях визначаються в основному чотирьома групами чинників.

Перша – найбільш важлива – це підвищення виховного рівня з екологічної культури у населення. На сьогоднішній день дана робота в Україні розпочата, однак, є потреба значно більше її розширити і ввести в усіх

навчальних закладах дисципліну з вивчення екології. Це дасть можливість частково змінити погляди і ставлення людей до екологічної проблеми, яка склалася в нашій державі.

Друга – не менш важлива – це економічний та науково-технічний потенціали. Сьогодні переважна кількість підприємств, об'єднань, фірм, як і регіонів навіть при бажанні вирішувати екологічні проблеми відчують гостру нестачу коштів не лише для удосконалення техніко-технологічних процесів, впровадження принципово нових екологобезпечних засобів виробництва, а й для будівництва та реконструкції очисних споруд, застосування більш досконалих фільтрів, методів очищення тощо.

Третя група – це великий дефіцит вітчизняного екологічного обладнання, який стримує інвестування природоохоронних програм і окремих заходів. Тобто має місце обмеженість як фінансових ресурсів, так і матеріальної основи їх реалізації. В ряді випадків, навіть за умов економічної кризи, деякі підприємства та галузі не можуть використати кошти, що виділяються на охорону природи й удосконалення природокористування, а також поліпшення відтворення природних ресурсів.

Четверта група чинників, які визначають обсяги затрат на вирішення екологічних проблем, оздоровлення природи, це – діючий механізм формування інвестиційних фондів екологічного призначення та існуючі методи оцінки економічної ефективності затрат на природоохоронні заходи. Стосовно останнього до цього часу переважає точка зору, що інвестиції в природоохоронні заходи доцільні лише тоді, коли ефект від зменшення економічної шкоди, зумовленої забрудненням або деградацією природного середовища, перевищує сукупні затрати. Такий підхід сьогодні неприйнятний, особливо зважаючи на те, що методологія та методи визначення такої шкоди надто недосконалі й мають суттєві недоліки. При цьому необхідно враховувати насамперед ту шкоду, яка завдається трудовим ресурсам, трудовому потенціалу суспільства і здоров'ю людини забрудненням та погіршенням якості навколишнього природного середовища. Ніякі економічні вигоди не можуть

бути виправданням зростання захворюваності, інвалідності та смертності населення, погіршення його фізичного і психічного здоров'я.

Одночасно вкрай потрібна комплексність у вирішенні завдань з раціоналізації природокористування та охорони природи, оскільки остання є надзвичайно складною, єдиною, інтегральною системою. Комплексність, про яку останнім часом суспільство чомусь почало забувати, важлива ще й тому, що окремі галузі та сфери суспільного виробництва ставлять різні, нерідко прямопротилежні, вимоги до одних і тих самих природних ресурсів або умов навколишнього середовища. Причому основну увагу вони зосереджують, як правило, на використанні ресурсів і умов довкілля, а питання їх охорони, збереження та відтворення залишають суспільству. Тому, з метою подолання еколого-економічної кризи в землекористуванні, раціонального та ефективного використання земель, а також виконання завдань з їх охорони та відтворення родючості й екологічних функцій ґрунтового покриву основними стратегічними напрямками діяльності в цій галузі повинні стати проекти землеустрою ОТГ на ландшафтній основі, які мають забезпечити:

- раціональне використання земель (у тому числі під господарськими системами і поселеннями) за рахунок упорядкування структури їх розподілу за категоріями, угіддями і власниками. Оптимізація територіальної структури землекористування повинна базуватись на врахуванні земельно-ресурсної бази, динаміки розселення, регіональних особливостей розвитку продуктивних сил. При цьому обов'язковим є дотримання екологічних вимог при землеустрої території, здійснення заходів консервації деградованих і технічно-забруднених угідь; обмеження відведення продуктивних земель для несільськогосподарських цілей;

- зменшення розораності ґрунтового покриву;

- поетапне встановлення екологічно збалансованого співвідношення земельних угідь у зональних системах землекористування (Враховуючи те, що в Україні збільшення площ сільськогосподарських угідь, передусім орних, призвело до критичних показників за сільськогосподарською освоєністю (69 %)

та розораністю (54%) території, що є екологічно небезпечним, а з економічної точки зору – недоцільним. Рівень розораності земельної площі в розвинутих країнах з ринковою економікою коливається від 20 до 40%. І такий рівень забезпечує виробництво сільськогосподарської продукції не лише в необхідних обсягах, а й конкурентоспроможною на світових агропродовольчих ринках. Для досягнення співвідношення 1:1 необхідно зменшити розораність території більше ніж на 18%, тобто вивести з інтенсивного використання біля 10 млн. га ріллі.);

- формування систем ґрунтозахисного адаптивно-ландшафтного землеробства;

- екологічна стабілізація ландшафтів за рахунок здійснення заходів щодо ґрунтозахисної контурно-меліоративної організації території, встановлення збалансованого співвідношення природних та антропогенно змінених земель, заліснення та рекреаційного освоєння території;

- удосконалення та застосування економічних важелів впливу на суб'єкти землекористування стосовно забезпечення сталості й оптимальної структури агроландшафтів.

Основними напрямками екологічно безпечного землекористування є:

- збільшення площі земель під еколого стабілізуючими угіддями (луками, пасовищами, лісонасадженнями), а відповідно зменшення площі під дестабілізуючими угіддями (тобто вивести з інтенсивного використання біля 10 млн. га ріллі);

- розширене відтворення родючості ґрунтів, особливо ріллі, в зв'язку з дефіцитом органічних добрив необхідно забезпечувати за рахунок сидеральних культур (люпину, пелюшки, гірчиці білої тощо). Таким чином використання цих ґрунтів необхідно здійснювати в системі сівозмін із сидеральним паром з короткою ротацією, забезпечуючи чергування сільськогосподарських культур в часі та насичення таких сівозмін культурами на зелене добриво. За рахунок цих культур можна забезпечити внесення 4-6 т/га абсолютно сухої речовини, що на 50-60% забезпечить компенсацію втрат гумусу ґрунту;

- виведення із сільськогосподарського обороту малопродуктивних земель, використовуючи їх під вирощування багаторічного люпину протягом 3-5 років;

- зменшення розораності ріллі за рахунок посіву конюшини червоною (однорічне використання) на більш зв'язних ґрунтах за умови поліпшення її водозабезпеченості;

- зменшення антропогенного навантаження і насамперед механічного навантаження, що зумовлене застосуванням важкої сільськогосподарської техніки. При вирощуванні сільськогосподарських культур техніка залишає слід тиску на 60-80% поверхні землі, а при вирощуванні просапних культур (картоплі, кукурудзи) це покриття збільшується в 2-3 рази. При цьому збільшується щільність орного шару а 20-40%, глибина ущільнення досягає 45-60 см, а в окремих випадках 1 м, погіршується структура орного шару ґрунту, його водопроникливість та збільшується випаровування вологи (до 1 мм/добу), збільшуються витрати при обробітку ущільненого ґрунту на 10-20 %. Всі ці негативні наслідки призводять до зниження урожайності сільськогосподарських культур до 20-40 % в перший рік, а на 2-3 роки до 10-20%;

- забезпечення бездефіцитного балансу гумусу та поживних речовин. Адже при сучасному землекористуванні природні втрати гумусу становлять більше 1 т/га, що потребує внесення не менше 10 т/га органічних добрив;

- впровадження екологічно безпечного землекористування на сільськогосподарських землях забезпечить створення умов для формування екологічно стійких агроландшафтів, які характеризуються високим рівнем продуктивності;

- створення економічних стимулів для екологічно безпечного землекористування на сільськогосподарських землях, формування механізму економічної та адміністративної відповідальності землекористувачів за порушення екологічних вимог щодо землекористування на землях.

До основних інструментів економічного механізму пропонується ввести: іпотечне кредитування, надання державної підтримки у вигляді дотацій та

субсидій агровиробникам на впровадження ґрунтозахисних та природоохоронних заходів, пільгове кредитування при виробництві екологічно чистої продукції, лізинг на мінеральні добрива, а також накладання штрафних санкцій за порушення природоохоронного законодавства.

З метою правильного науково обґрунтованого прийняття рішень щодо заходів із забезпечення екологічно безпечного землекористування, а саме: збалансованого використання земельних ресурсів, оптимізації природного ландшафту та збереження довкілля в ОТГ, їх комплексного поліпшення в процесі впорядкування території необхідно мати інформацію про узагальнені параметри моніторингу земель і ґрунтів, які б характеризували якісний стан сільськогосподарських та інших продуктивних земель і регулювали якість навколишнього природного середовища, що залежать від цілого ряду чинників, серед яких першочергове значення мають такі:

- організація моніторингу забруднень і джерел забруднення, визначення рівнів забруднення всіх складових елементів і ресурсів природного середовища та виявлення місць з підвищеною небезпекою впливу на населення;
- організація системного моніторингу за трансформацією ландшафтів й агроландшафтів, зміною стану наземних і водних екосистем під впливом антропогенних навантажень;
- оцінка негативних впливів на людину й екосистеми стосовно гранично допустимих і критичних рівнів забруднень та антропогенних навантажень, а також розроблення критеріїв допустимості й критичності цих впливів на різні елементи біосфери й людину;
- оцінка екологічної, економічної, соціальної й естетичної шкоди, яка завдається навколишньому середовищу його забрудненням і деградацією;
- прогноз динаміки антропогенних впливів і навантажень на біосферу, а також оцінка негативних наслідків, що виникають при цьому;
- обґрунтування пріоритетних напрямів природоохоронної діяльності та вирішення екологічних проблем соціально-економічного розвитку регіону, області й району з урахуванням вимог ресурсо-екологічної безпеки;

- розроблення ефективних та екологобезпечних техніко-технологічних рішень, оптимальне розміщення підприємств і виробництв, що дасть можливість істотно зменшити негативні навантаження на природу;

- визначення напрямів, способів і методів реструктуризації та модернізації еколого небезпечних виробництв і підприємств.

Отже, виникає необхідність створення єдиної системи регіонального управління, регулювання та контролю за дотриманням екологічних стандартів, обмежень і вимог щодо природокористування та забезпечення якості навколишнього середовища. У природи має бути один господар. Це, однак, ніяк не означає, що природні ресурси, зокрема земля, ліси й окремі водойми, не можуть бути у приватній власності. Йдеться тут про те, що слід створити єдиний правомочний орган, який ефективно і цілеспрямовано регулюватиме та контролюватиме процеси природокористування, відтворення, збереження, охорони й примноження природних ресурсів, підтримання на належному рівні якості навколишнього середовища, а також реалізацію заходів екологічного призначення відповідно до чинного законодавства.

Крім того, щоб ефективно і цілеспрямовано діяти в сфері природокористування та охорони природи в кожному районі, області, необхідно налагодити постійне спостереження за станом навколишнього середовища і змінами, що в ньому відбуваються. Тобто треба запровадити чітку систему екологічного моніторингу. Такий моніторинг має функціонувати не лише на рівні району та області, а й у розрізі окремих ОТГ і земельних чи лісових масивів, щоб мати можливість спостерігати за їх забрудненням, ходом відтворювальних процесів тощо.

Гострота екологічної ситуації в Карпатському регіоні, вимагає створення тут досить розгалуженої мережі екологічного моніторингу, тобто наявності й нормального функціонування станцій, які ведуть постійні спостереження за станом і змінами навколишнього природного середовища. Крім моніторингових станцій загальнодержавного рівня, тут мають діяти щонайменше декілька десятків станцій регіонального та місцевого значення. Всі вони повинні

здійснювати спостереження за забрудненням атмосферного повітря і концентраціями сірчаного газу, окислів азоту, вуглеводнів, визначати кислотність атмосферних опадів тощо. Подібна робота має проводитися і стосовно водних, земельних та лісових ресурсів, фауни і флори тощо.

Нарешті, ще одна надзвичайно важлива, якщо не вирішальна проблема, – це розроблення принципово нової екологічної стратегії соціально-економічного розвитку держави в цілому, конкретного регіону та області, визначення національних, регіональних і місцевих пріоритетів у сфері екології. В основу екологічної стратегії соціально-економічного розвитку повинні бути покладені такі принципи:

- пріоритет екології над економікою, екологічних критеріїв, показників і вимог над економічними;
- раціональне поєднання ринкових і державних економічних та адміністративних інструментів і важелів регулювання екологічних відносин, тобто відносин між суспільством і природою;
- оптимальне та взаємоузгоджене застосування методів галузевого та територіального управління природокористуванням й охороною навколишнього природного середовища, перенесення центру ваги та відповідальності за розв'язання ресурсо-екологічних проблем на місцеві органи влади й управління;
- інтеграція екологічного та економічного підходів до розвитку і розміщення продуктивних сил у єдиний еколого-економічний підхід шляхом розроблення та застосування у практиці господарської діяльності еколого-економічних нормативів, показників, стандартів і вимог;
- чітке визначення національних, регіональних та місцевих екологічних пріоритетів на “глибину” прогнозування соціально-економічного розвитку та основних напрямів вирішення екологічних проблем.

Окремо необхідно відмітити, що екологічне прогнозування, яке в країнах Західної Європи і Північної Америки набрало широкого використання. Необхідність у такому прогнозуванні зумовлена різким збільшенням

промислових та агропромислових викидів в атмосферу та природні водойми, істотним погіршенням якості навколишнього природного середовища під впливом надмірних негативних антропогенних навантажень на нього.

Прогнозування стану навколишнього природного середовища і можливих його змін на основі залучення фахівців різноманітних галузей науки в кожному регіоні та області має ґрунтуватися на даних, які об'єктивно та повно характеризують особливості розвитку промислового й агропромислового виробництва, застосовуваних технологій і технічних засобів, рівень технічної оснащеності та можливості переведення галузей економіки на екологічнобезпечні технології, а також природні й екологічні процеси і вплив на них зростаючих масштабів господарської діяльності. До розроблення екологічних прогнозів, які повинні виконуватися одночасно з прогнозами соціально-економічного розвитку регіонів, областей і районів, слід залучати не лише учених, а й практичних працівників регіональних і місцевих органів управління та фахівців окремих підприємств і галузей народного господарства.

Цілком зрозуміло, що ефективне розв'язання гострих екологічних проблем з метою зменшення негативного впливу забруднень на здоров'я людини неможливе без широкомасштабних екологічних, еколого-економічних та еколого-соціальних досліджень в регіоні. Значна увага повинна приділятися також розробленню й застосуванню на практиці екологічнобезпечних й енергозберігаючих технологій і технічних засобів у промисловості та сільському господарстві, на транспорті. Йдеться про створення таких технологій, які зменшують або й зводять нанівель викиди шкідливих речовин у повітряний басейн і водні об'єкти. Водночас доцільно прискорити роботу по розробленню ефективних методів вимірювання та реєстрації антропогенних забруднень атмосфери і водойм з використанням найсучасніших технічних засобів, насамперед, лазерної технології.

Перспективним напрямом екологічних досліджень необхідно вважати системне вивчення біохімічних аспектів впливу промислових й агропромислових відходів і викидів в атмосферне повітря та водні джерела, на

якість довкілля, відтворювальні процеси в природі і на здоров'я людини. Велику роль у вирішенні актуальних екологічних проблем можуть відіграти нові біотехнологічні методи очищення стічних вод, підготовки питної води та вилучення з промислових й агропромислових стоків цінних речовин і компонентів, а також наукові та науково-технологічні розробки, спрямовані на істотне підвищення самовідтворювальних, самовідновлювальних й асиміляційних функцій і спроможності ґрунтів, водойм, особливо річок та озер.

Тому, в умовах проведення в країні адміністративно-територіальної реформи та реформи децентралізації, що супроводжується укрупненням територіальних громад та підвищенням їх ролі у вирішенні питань місцевого розвитку, вимагає формування якісно нового погляду на територіальні громади базового рівня на які покладено відповідальність за розвиток територій особливо при реформуванні земельних відносин враховуючи необхідність екологізації землеробства. Однак досягнення екологічного ефекту не має бути перешкодою для економічного та соціального розвитку регіону. Екологобезпечне землекористування можна здійснити за рахунок впровадження ресурсо- і енергозберігаючих зональних систем землеробства, ґрунтозахисних і екологобезпечних технологій і систем обробітку ґрунту, покращення меліоративного стану осушених земель, наукового обґрунтування структури агроландшафтів з урахуванням екологічних умов регіону.

Таким чином, завдання ОТГ – забезпечити збалансований розвиток агро-ландшафтно-екологічне землекористування на основі оптимізації природно-ресурсного потенціалу яке вирішується при розробці проектів землеустрою на ландшафтній основі, що в перспективі значно забезпечить скорочення викидів парникових газів.

Підписано до друку 02.08.2022. Формат 60х84 1/16
Наклад 100 прим. Зам. 10-17.
ТОВ «ДІА»
Свідоцтво ДК № 1149 від 12.12.2002 р.
вул. Васильківська, 45, м. Київ, 03022, Україна
тел./факс 455-91-52